

Het stadhuis van Groningen bestaat tweehonderd jaar. Ter gelegenheid hiervan staat de Open Monumentendag in Groningen in het teken van tweehonderd jaar stadhuis.

Het stadhuis van Groningen is qua architectuur een van de belangrijkste voorbeelden van de neoclassicistische bouwstijl in Nederland. De architectuurprijsvraag die in 1775 aan de bouw voorafging is de eerste in zijn soort in Nederland. Bovendien is deze prijsvraag met bijna veertig inzendingen een van de meest omvangrijke uit de Nederlandse architectuurgeschiedenis. Aan de prijsvraag doen bekende architecten uit binnen- en buitenland mee, maar ook ambachtslieden en amateurs.

Tweehonderd jaar stadhuis van Groningen (1810-2010)

De bouw van het stadhuis kent tegenslag op tegenslag. Door geldgebrek, politieke spanningen en de Franse overheersing is het gebouw pas in 1810 min of meer klaar. Dat is maar liefst 36 jaar na het uitschrijven van de prijsvraag! Het jaartal MDCCLXX prijkt op de voorgevel, maar of er een officiële opening is geweest, valt niet te achterhalen. Gezien de politieke omstandigheden van dat moment waarschijnlijk niet. In 1810 wordt ons land namelijk ingelijfd bij het Franse keizerrijk en wordt het Groninger gemeentebestuur vervangen door Franse afgezanten.

↑ 106 zijn nu hier benoemd

De Groningers vinden eind 18e eeuw het bouwvallige middeleeuwse raad- en wijnhuis niet meer passen bij de allure van hun stad. Ze schrijven in 1775 een prijsvraag uit voor een ontwerp en laten voortvarend het oude gebouw afbreken.

C. Pronk: pentekening (schets, in drie delen) raad- en wijnhuis uit ca. 1754.

Sloop middeleeuwse raad- en wijnhuis in 1775

Detail uit de beroemde 'vogelvlucht' kaart van Egbert Haubois uit ca. 1640.

Dit is een detail uit de kaart hierboven!

In 1913 laat de gemeente in de Oude Boteringestraat een nieuw kantoor bouwen voor de gemeentebestuur van belastingen. Het gebouw is een kopie van het middeleeuwse raadhuis.

De twee zandstenen figuren komen waarschijnlijk uit de schouw van het middeleeuwse raadhuis.

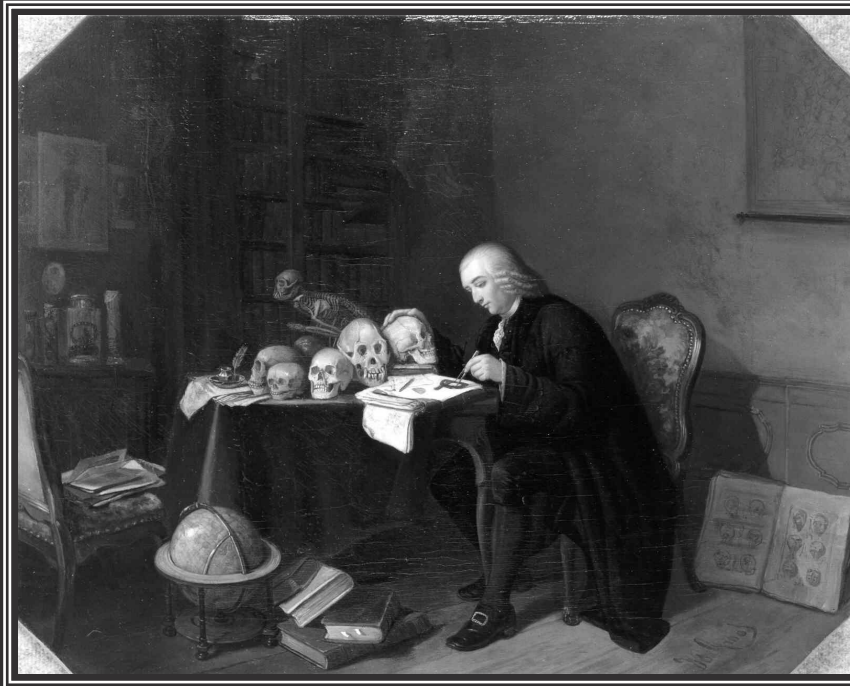

De banken die nu in de hal van het stadhuis staan, zijn zo'n driehonderd jaar geleden gemaakt door houtsnijder Jan de Rijk. Ze komen uit het middeleeuwse raadhuis.

Als u aandacht dan zien u de banken raakt!

H. Numan: gravures raad- en wijnhuis uit 1774.

Theodorus Beckeringh maakt vlak voor de sloop in 1775 geveltekeningen van het raad- en wijnhuis en van de huizen erachter.

Petrus Camper als anatomisch geleerde.

Borstbeeld Petrus Camper door Marie-Anne Falconet-Collot

Het borstbeeld van Petrus Camper uit ca. 1780 is gemaakt door Marie-Anne Falconet-Collot, assistente en later schoondochter van Etienne-Maurice Falconet. Camper krijgt het beeld als dank dat hij haar dochtertje door inenting heeft gered van de pokken. Dat hij tevreden is met het beeld blijkt uit een brief uit 1781 aan de beeldhouwer: 'Uw hand heeft de trekken van mijn gezicht verouwen en uw hart heeft het beziel. Wat een geluk om tegelijk zoveel gevoel en zoveel talent te hebben.'

Het borstbeeld staat rechts achter!!!

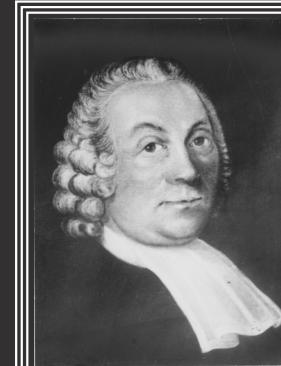

Mansion House, de ambtswoning van de burgemeester van Londen (1752).

Twee beroemde, geleerde en bereisde heren vinden dat Groningen een voor die tijd ultramodern stadhuis moet krijgen. Antony Adriaan van Iddekinge heeft de macht, Petrus Camper de ideeën. Ze weten precies wat ze willen: een neoklassiek gebouw met een vooruitspringende open zuilenportiek. Waarschijnlijk heeft Camper tijdens een reis naar Londen het Mansion House (huis van de burgemeester) gezien en ziet hij dit als ideaal voor Groningen.

Twee invloedrijke heren

Petrus Camper (1722-1789) is een geleerde op vele gebieden. De Groningse hoogleraar is arts, anatoom, fysioloog, verloskundige, zoöloog, antropoloog en paleontoloog. De beroemde Duitse schrijver Goethe noemt zijn tijdgenoot 'ein Meteor von Geist, Wissenschaft, Talent und Thätigkeit'. Camper tekent en beeldhouwt verdienstelijk. Hij is beschermheer van de Stadstekenacademie in Amsterdam en volgt op latere leeftijd nog beeldhouwlessen bij de beroemde beeldhouwer Etienne-Maurice Falconet.

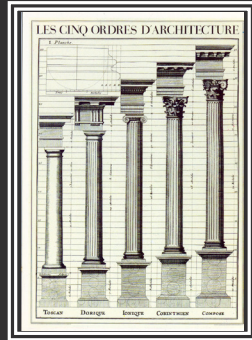

Antony Adriaan van Iddekinge (1711-1789) is burgemeester van Groningen, gedeputeerde der Staten Generaal, geëmmiteerde in de Raad van State, bewindhebber van de West Indische Compagnie en directeur van de Sociëteit van Suriname. Van Iddekinge is Oranjegezind, heeft goede contacten met stadhouder Willem IV en is een van de voogden van Willem V.

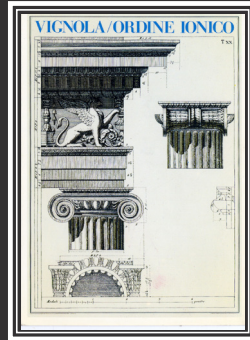
Pasteltkening van Antony Adriaan van Iddekinge, gemaakt door zijn dochter.

2

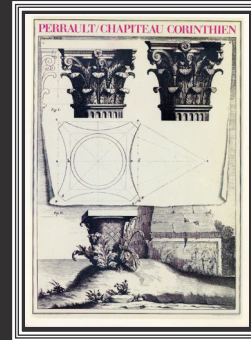
De vijf klassieke zuilorden
Claude Perrault, 1683

De Ionische orde
Giacomo Barozzi da Vignola, 1562

Corinthische kapitelen
Claude Perrault, 1684

Neoclassicisme

Aan het begin van de 18e eeuw verandert de maatschappij sterk. Met de Verlichting breekt een nieuw cultureel klimaat aan. De aristocratie boet in aan macht. De burgerij krijgt de kans zich te ontwikkelen. Door technologische ontwikkelingen krijgt de mens meer kennis van de natuur. Zaken die eerder aan de hand van God werden toegeschreven, worden nu verklaarbaar met het verstand.

Het nieuwe intellectuele klimaat veroorzaakt bij architecten een verlangen naar een nieuwe architectuur. Ze vinden dat de ideale schoonheid is bereikt in de klassieke oudheid. Deze architectuur wordt gezien als eerlijk en puur. Nederlandse architecten grijpen terug op de Grieken en Romeinen, maar ook op het Hollands classicisme uit Gouden Eeuw.

Dit zijn de kapitelen van het Stadhuis!

Het stadhuis van Groningen wordt uiteindelijk een combinatie. De pilastergevel is typisch voor het Hollands classicisme uit de 17e eeuw en het portiek met vrijstaande zuilen is typisch voor de oude Romeinse bouwkunst.

La Madeleine Paris
Bouwjaar: 1807-1845
Architect: Alexandre-Pierre Vignon

Nationale Bibliotheek
Athene, Griekenland
Voorzicht
Bouwjaar: 1885-1892
Architect: Theophilus Hansen

Paleis op de Dam
(1665), gebouwd als
stadhuis van
Amsterdam naar een
ontwerp van Jacob
van Campen.

Het Mauritshuis(1644)
in Den Haag, gebouwd
als stadspaleis door
Jacob van Campen.

First Bank of the United
States Philadelphia,
Pennsylvania, USA
Bouwjaar: 1791-1797
Architect: Samuel Bladgett

Gemeentehuis
Zundert, Brabant
Bouwjaar: 1830-1840
Architect: Pieter Huijzers

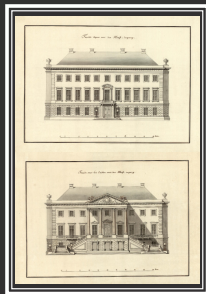
Om te komen tot een ontwerp voor het nieuwe stadhuis schrijft Groningen een prijsvraag onder motto uit. De deelnemende architecten blijven anoniem. Ze zetten niet hun naam onder het ontwerp, maar een motto. Daardoor is het moeilijk te achterhalen wie er allemaal hebben meegedaan.

De Groningse aanpak is vooruitstrevend. Het is de eerste prijsvraag op het gebied van architectuur in Nederland. Iedereen kan meedoen. De Zwolse stadstimmerman Jannes Ligtenbergh zendt een ontwerp in, maar ook de gerenommeerde architect Nicolas de Pigage en de later bekende dichter Willem Bilderdijk doen mee.

Prijsvraag onder motto

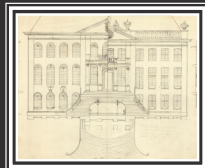
(7)

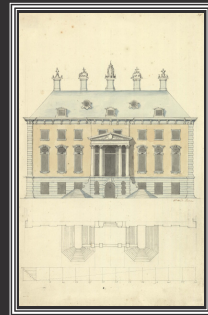
(6)

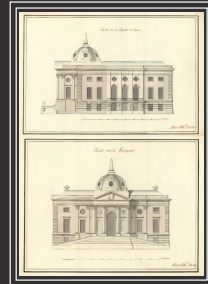
(5)

(8)

(1)

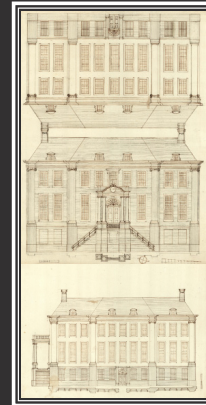
(3)

(4)

(2)

(9)

Jannes Ligtenbergh

Enkele ingezonden motto's: Al doende leer men (1) (onbekend); De Tijd Baard Roosen (2) (onbekend); Door het Bouwen der Kunst ben Ick in Jeder zijn Gunst (Jan Uijtwaal, 1733-1795, tekenmeester uit Amsterdam); Door tijd en vlijd (onbekend); Het fraay, nut en noodsaakelijke gesogt (onbekend); Het goed voorneemen regtvaardigd de uitvoering (Jacob Eduard de Witte, 1739-1809, stadsbouwmeester in Amsterdam); Honor Vitae Deliciae (3) (L.N., vermoedelijk Johan Samuel Creutz, 1747-na 1809, assistent stadsbouwmeester in Amsterdam); Labor Inproobus omnia vinzit (4) (onbekend); L'humanité est une vertu republicaine Naar t Programma (Jacob Otten Husly, 1738-1796, architect en directeur tekenacademie uit Amsterdam); Nisi quod ratione nititur stabile nihil (Willem Bilderdijk, 1756-1831, uit Amsterdam); Per la Gloria e per l'Onore (5) (Giovanni Giudici, 1746-1819, architect uit Rotterdam); Sufficit tentasse (6) (Christoph Henrich Horst, 1710?-1776, secretaris van het kabinet van de stadhouder); Uit liefde voor de Bouwkunst (Peter Schaur, ?-1802?, stucadoor uit Amsterdam); Uyt agting voor de Bouwkunst (7) (Johannes van Noort, 1723-1784, meestersimmerman en schrijnwerker uit Den Haag; Jacobus Berkman, 1734-1795, beeldhouwer uit Den Haag); Wel Edel Agtbaarheyd / ik oop dat ik zal hore

dat zal zyn tot nut / dat ik hier stel te voore (8) (onbekend); Zulke voorstellen zal de lust vermeederen (9) (onbekend)

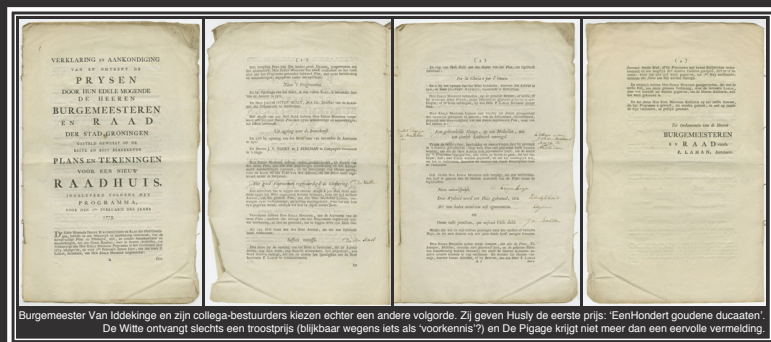

Dit zijn de motto's van alle inzendingen!
Er zijn nogal wat liefhebbers van de term: "Bouwkunst"

5

Petrus Camper selecteert veertien ontwerpen die hij geschikt acht voor nadere bestudering. De andere zijn te amateuristisch, te duur, te overdadig of voldoen om andere redenen niet aan de zuivere classicistische bouwstijl.

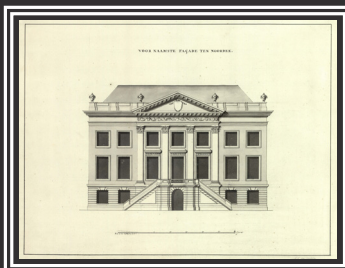
En de winnaar is...

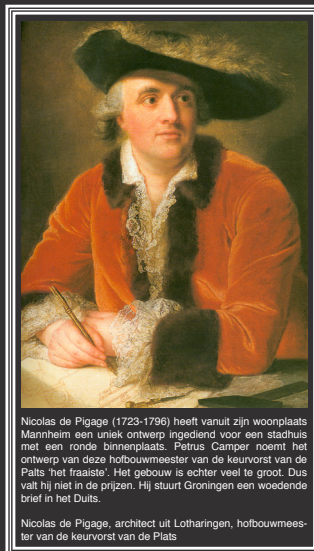
Burgemeester Van Iddekinge en zijn collega-bestuurders kiezen echter een andere volgorde. Zij geven Husly de eerste prijs: 'Eenhondert goudene ducaaten'. De Witte ontvangt slechts een troostprijs (blijkbaar wegens iets als 'voorkennis?') en De Pigage krijgt niet meer dan een eervolle vermelding.

Camper heeft kritiek op alle ontwerpen, maar is het meest tevreden over die van De Witte en van De Pigage. Het ontwerp van Husly zet hij op de vierde plaats.

Het ingezonden ontwerp van J.E. de Witte.

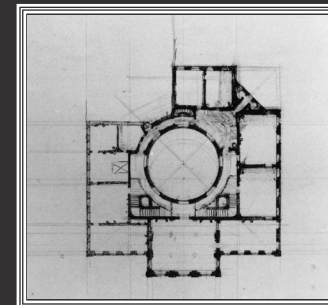

Schloss Benrath
Düsseldorf in Duitsland.
Gebouwd tussen 1756 en 1773.
Architect: Nicolas de Pigage.

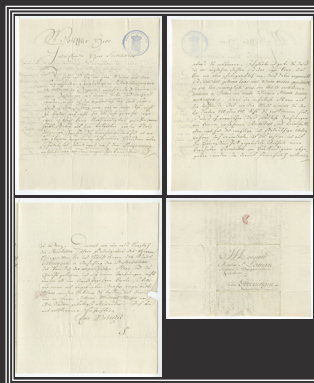
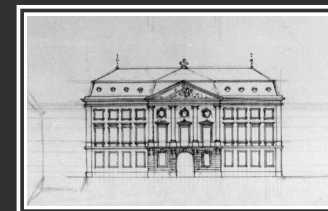

Nicolas de Pigage (1723-1796) heeft vanuit zijn woonplaats Mannheim een uniek ontwerp ingediend voor een stadhuis met een ronde binnenplaats. Petrus Camper noemt het ontwerp van deze hofbouwmeester van de keurvorst van de Palts 'het fraalste'. Het gebouw is echter veel te groot. Dus valt hij niet in de prijzen. Hij stuurt Groningen een woedende brief in het Duits.

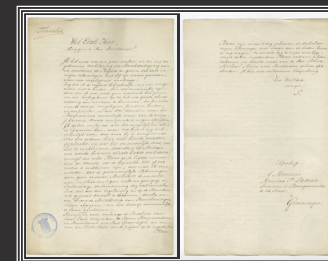
Nicolas de Pigage, architect uit Lotharingen, hofbouwmeester van de keurvorst van de Palts

Vermoedelijk voorontwerp van De Pigage voor het stadhuis van Groningen. (collectie Peiss-Museum Mannheim)

De woedende brief in het Duits bevindt zich in het Groninger archief, samen met een vertaling uit die tijd.

De vertaling van de woedende brief van de Pigage.

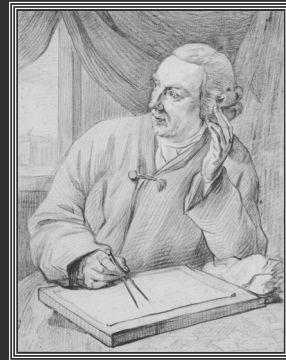
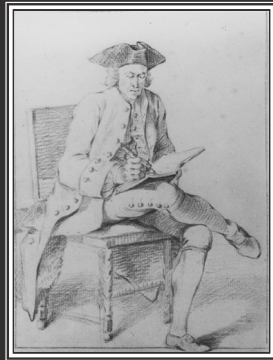

Een beeldmerk uit de brief van de Pigage.

Jacob Otten Husly is niet alleen de winnaar, hij krijgt ook de bouwopdracht. Husly is directeur van de Stadstekenacademie in Amsterdam, maar ook stucwerker, aannemer en architect. Hij heeft naam gemaakt met het ontwerp voor het stadhuis van Weesp. Ook het gebouw Felix Meritis in Amsterdam is van zijn hand.

De inzending van Husly is bijna te laat. Doordat de Zuiderzee is dichtgevroren kan hij de deadline van 1 februari 1775 op het nippertje halen.

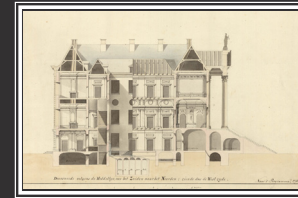
Jacob Otten Husly

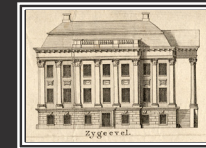
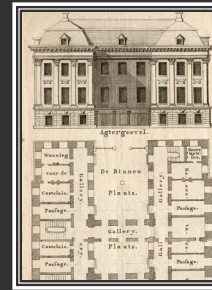
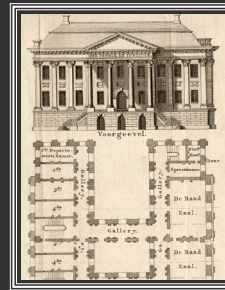
Gebouw Felix Meritis, te Amsterdam
Bouwjaar: 1788
Architect: Jacob Otten Husly

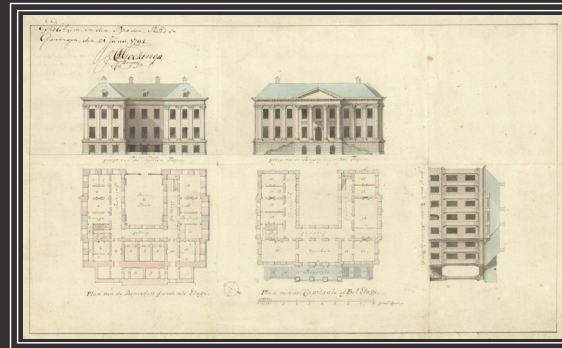
Stadhuis Weesp
Bouwjaar: 1772-1776
Architect: Jacob Otten Husly

het winnende ontwerp

aanpassingen tegenwoordige tijd

7

Portret van Hendrik van
Sijzen [digitaal en origineel uit
stadhuis]

In de vitrine liggen de zilve-
ren troffel en de cementblok
waarmee Van Sijzen de eerste
steen heeft gelegd!

Het half afgebouwde stadhuis,
zonder dak, is nog net geen
bouwval als in 1802 het werk
wordt hervat.

Al voordat de eerste steen is gelegd, ontstaan er problemen. Door geldgebrek moet de stad de start van de bouw telkens uitstellen en moet Husly het ontwerp steeds verder versoberen. Zo kiest men voor één hoofdgevel in plaats van twee.

Tegenslag op tegenslag

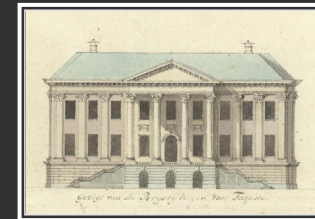
Pas in 1792 - zeventien jaar na het eerste ontwerp! - tekent Husly de sterk versoberde versie die uiteindelijk zal worden gebouwd. In dit laatste ontwerp is de brede bordestrap vervangen door twee smallere zijtrappen. Ook heeft het gebouw niet meer een blokvorm, maar een goedkopere u-vorm.

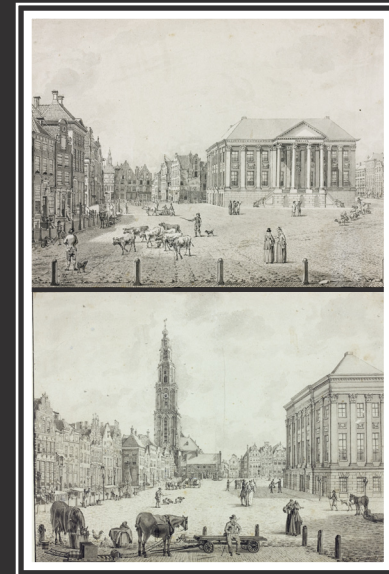
Burgemeester Hendrik van Sijzen legt op 29 april 1793 de eerste steen. Twee jaar later komt er een nieuwe tegenvaller. De Franse troepen vallen het land binnen en het werk komt weer zeven jaar stil te liggen. Schilderij J.L. Hauck, Planten vrijheidsboom op de Grote Markt, 1795.

Het eerste ontwerp
van Husly.

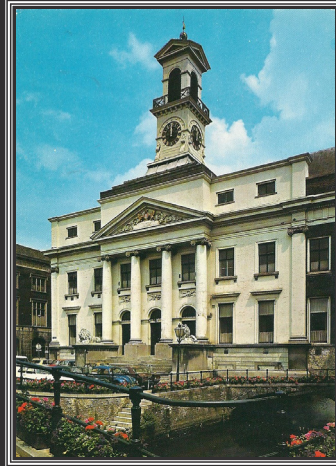

Het ontwerp
wat uiteindelijk
gebouwd is.

In 1810, 36 jaar na het uitschrijven van de prijsvraag, is het stad-
huis eindelijk klaar. Exemplaar van de Tegenwoordige Staat der
Vereenigde Nederlanden, deel 21 (1794), gravure van Husly/H.L.
Mijling, 1793.

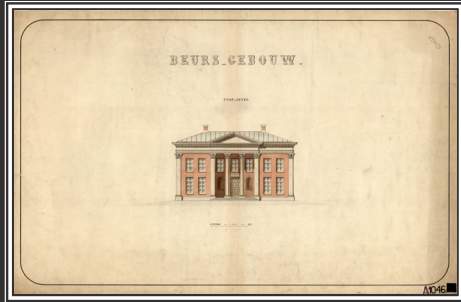
Het Stadhuis van
Dordrecht.

Het stadhuis is in de negentiende eeuw een voorbeeld in zijn stijl. Vele gebouwen in de stad en de regio kunnen we zien als navolgingen. Twee bekende voorbeelden uit de stad Groningen zijn: het in 1906 afgebrande academiegebouw van de Groningse universiteit (1850) en de Korenbeurs (1862).

Stadhuis als voorbeeld

Ontwerptekening korenbeurs (1862).

Palais van Justitie te Assen.

Een foto van
het academie-
gebouw
(1850-1906)
van B.
Mulder.

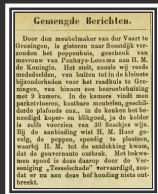
Koningin-regentes Emma en koningin Wilhelmina bezoeken in 1892 de stad Groningen. De 12-jarige koningin ontvangt als cadeau van de stad een poppenhuis.

Koninklijk poppenhuis

Het is een bestaand schaalmodel van het stadhuis dat op initiatief van jonkvrouw Trijntje van Panhuys-Looxma in één week tijd tot poppenhuis is omgebouwd door meubelmaker F.M. van der Vaart. Mevrouw Van Panhuys-Looxma is bewoonster van het landgoed Nienoord in Leek. In 1907 verdrinkt zij samen met haar man als hun koets in het Hoendiep terecht komt.

Het poppenhuis is demontabel en moet laag voor laag worden opgebouwd. Iedere laag moet direct worden ingericht, want als het dicht is, kun je er bijna niet meer bij. Het prachtige poppenhuis is dus niet echt geschikt om mee te spelen. Voor de jonge koningin moet dit teleurstellend zijn geweest.

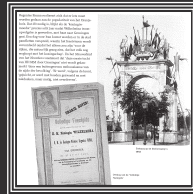
In 1897 schenkt koningin Wilhelmina het poppenhuis aan het Groninger Museum.

Kopie van artikel uit De Rijnbode van 3-7-1892.

Foto van Emma en Wilhelmina in open landauer in de Guldenstraat

Programmaboekje van het bezoek

Als u goed naar de originele tekeningen kijkt ziet u dat het poppenhuis behoorlijk uit verhouding is!

einde